

7

การจัดซื้อเรือรบและอาวุธยุทธโปกรณ์ทางเรือของ กองทัพเรือไทยภายหลังเหตุการณ์ ร.ศ. 112 (พ.ศ. 2437–2453)

The Procurement of Warships and Naval Armaments
by the Royal Thai Navy Following the R.S. 112 Incident
(1894–1910)

สรสิข มุลสุวรรณ

Soarasid Moonswan

นักศึกษาปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

M.A. Student (History), History Department,
Faculty of Liberal Arts, Thammasat University

ได้รับ 11 กรกฎาคม 2568

แก้ไข 1 สิงหาคม 2568

อนุมัติให้ตีพิมพ์ 19 สิงหาคม 2568

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษาเกี่ยวกับการจัดซื้อเรือรบและอาวุธยุทธโปกรณ์ของกองทัพเรือสยามภายหลังเหตุการณ์ ร.ศ. 112 (พ.ศ. 2437 – 2453) ด้วยวิธีการศึกษาทางประวัติศาสตร์ โดยมีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษาความเปลี่ยนแปลงการจัดซื้อเรือรบและอาวุธยุทธโปกรณ์ทางเรือภายหลังความพ่ายแพ้ในเหตุการณ์ ร.ศ. 112 2) ศึกษาการปรับใช้เรือรบและอาวุธยุทธโปกรณ์ทางเรือให้เข้ากับแผนงานป้องกันของประเทศไทยที่เปลี่ยนไปหลังเหตุการณ์ ร.ศ. 112

จากการศึกษาพบว่า การจัดซื้อเรือรบและอาวุธยุทธโปกรณ์ทางเรือของสยามในสมัยรัชกาลที่ 5 ภายหลังเหตุการณ์ ร.ศ. 112 นั้นถูกแบ่งเป็น 2 ช่วงเวลา ช่วงเวลา 1) ยุคริเริ่มจัดซื้อเรือประจำการและจัดประเภทเรือรบตามแบบสากล พ.ศ. 2437–2448 เป็นยุคที่ประเทศไทยเข้าสู่ยุคการจัดซื้อเรือรบประจำการเดิมที่ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 จนถึงเหตุการณ์ ร.ศ. 112

กองทัพเรือยังไม่เป็นเอกภาพ ถูกแบ่งเป็นกลุ่มวังหน้าและตระกูลขุนนาง เรือรบจึงมีลักษณะเป็นพาหนะกึ่งส่วนตัวใช้แสดงบารมีของชนชั้นนำและความสัมพันธ์ทางการทูตมากกว่าจะใช้เพื่อการทหารโดยตรง ภายหลังจากวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 ทำให้ชนชั้นนำตระหนักถึงความจำเป็นของการมีเรือรบประจำการและยุทธโศปกรณ์ทางเรือ ส่งผลให้มีการจัดซื้อเรือลาดตระเวน เรือปืน ปืนใหญ่ยิงเร็ว และทุ่นระเบิด เพื่อเสริมกำลังป้องกันแม่น้ำและชายฝั่ง 2) ยุคแห่งการขยายแนวป้องกันสู่ระดับอ่าวไทย พ.ศ. 2448–2453 ยุคนี้กองทัพเรือต้องการซื้อเรือรบประเภทกลุ่มเรือตอร์ปิโดเพราะยังไม่มีเรือประเภทนี้ประจำการในกองทัพเรือสยาม อีกทั้งได้มีการวางแผนงานการใช้เรือรบกับการป้องกันทางทะเลเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ไทย การวางแผนงานป้องกันทางทะเลในครั้งนี้ได้ขยายขอบเขตการป้องกันภัยคุกคามจากเดิมที่พึ่งพิงการยิงจากบนป้อมในปากน้ำสมุทรปราการขยายขอบเขตเป็นการใช้เรือเป็นแนวป้องกันในด้านทางทะเล โดยมีด่านป้องกันตามเกาะและชายทะเลตั้งแต่เขาสามร้อยยอดจนถึงเกาะจงและมีฐานที่มั่นทางทะเลสำคัญอย่างเกาะสีชัง

คำสำคัญ: กองทัพเรือ, เรือรบ, แผนงานป้องกันทางทะเล, รัชกาลที่ 5, อาวุธยุทธโศปกรณ์

Abstract

This research article aims to examine the procurement of warships and naval armaments by the Siamese Navy after the R.S. 112 incident in the years 1894 to 1910 using a historical research methodology. The objectives of the study are: 1) To examine the changes in the procurement of warships and naval armaments after the defeat of Siam in the R.S. 112 crisis, and 2) To examine the adaptation of naval ships and weapons to Thailand's evolving national defense strategies in the aftermath of the crisis.

The results show that Siam's procurement of warships and naval equipment during the reign of King Chulalongkorn (Rama V) after the R.S. 112 incident can be divided into two main phases: 1) The Initial Period of Procuring Commissioned Warships and the Adoption of International Naval Classification, 1894–1905 This period marked Siam's transition into the systematic procurement of commissioned warships. From the reign of King Rama IV up until the Paknam Incident of 1893, the Royal Navy had not yet achieved organisational unity; it was divided between the Front Palace faction and the Bunnag family. Consequently, warships functioned

in a semi-private capacity, serving primarily as symbols of aristocratic prestige and instruments of diplomatic representation rather than as formal military assets. After the 1893 crisis, the leaders realised the need for regular warships and modern naval weapons. As a result, they bought cruisers, gunboats, quick-firing guns, and naval mines to strengthen the defence of the kingdom's rivers and coasts. 2) The expansion phase for the defense of the Gulf of Thailand (1905–1910): During this phase, the Siamese Navy endeavored to acquire torpedo boats that were not yet part of the fleet. For the first time in Thai history, a formal defense strategy for the navy was developed, moving from a static fortress-based defense at the mouth of the Chao Phraya River to a dynamic ship-based defense line. This new strategy extended the line of defense to key maritime choke points and established outposts along the islands and coastal areas stretching from Khao Sam Roi Yot to Ko Chuang, with Ko Si Chang becoming a key strategic naval base.

Keywords: Royal Navy, Warships, Naval Defense Strategy, King Chulalongkorn (Rama V), Armament

บทนำ

แนวคิดการจัดซื้อเรือรบของสยามในสมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงเหตุการณ์ ร.ศ. 112 ใน พ.ศ. 2436 ไม่ได้มีแนวคิดของการแบ่งประเภทเรือรบเพื่อปรับใช้ในแผนการป้องกันแม่น้ำและชายฝั่ง ไทยยังคงยึดติดการป้องกันแม่น้ำและชายฝั่งโดยเน้นการยิงปืนใหญ่จากบนป้อมปราการเป็นสำคัญมากกว่าบทบาทของเรือ บริบทการจัดซื้อเรือและยุทธโปกรณ์ทางเรือในช่วงรัชกาลที่ 4 จนถึงรัชกาลที่ 5 ในช่วงต้นทศวรรษ 2430 มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการแสดงบารมีและการทูตของชนชั้นนำในประเทศมากกว่าจะจัดซื้อเรือเพื่อป้องกันประเทศ เรือจึงเป็นพาหนะของชนชั้นนำที่พอจะจัดการปัญหากลุ่มกบฏ อั้งยี่ และโจรสลัดในประเทศมากกว่าการป้องกันการรุกรานจากเจ้าอาณานิคมอันเป็นภัยคุกคามขนาดใหญ่ที่มาแทนที่รัฐข้างเคียงที่เคยทำสงครามในอดีตอย่างถาวรจนจบมา ขณะเดียวกันระบบไพร่กับการจัดหาเรือรบและการจัดซื้ออาวุธยุทธโปกรณ์ของไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงรัชกาลที่ 4 ปัจจัยเหล่านี้ขึ้นอยู่กับความสนใจของขุนนางแต่ละคนและการสนับสนุนของพระมหากษัตริย์ในแต่ละยุคมากกว่าจะเป็นแผนงานป้องกันรัฐหรือแผนงานป้องกันประเทศในยุคสมัยใหม่ การใช้ระบบไพร่สำหรับจัดหาทหารระบบไพร่นี้มีผลให้ขุนนางในราชสำนักและขุนนางท้องถิ่นมีกองกำลังเป็นของตนเอง ลักษณะนี้

จึงทำให้การต่อเรือ การจัดหาอาวุธและการฝึกทหารจึงเป็นเรื่องของขุนนางแต่ละคนมากกว่าจะเป็นนโยบายของรัฐ ดังนั้นกองทัพจึงไม่ได้เป็นหน่วย (Unit) เดียวกันแบบในยุคมีการใช้ระบบราชการ ผลที่ตามมาคือกองกำลังและเรือรบของขุนนางแต่ละคนจึงมีความเข้มแข็งไม่เท่ากัน กองกำลังจึงมีลักษณะเป็นกึ่งส่วนตัวมากกว่าเป็นกองทัพประจำการ ในช่วงรัชกาลที่ 4 จนถึงปลายทศวรรษ 2420 การต่อเรือ การจัดซื้ออาวุธตลอดจนการฝึกทหารจึงเป็นเรื่องของขุนนางแต่ละกลุ่มโดยเฉพาะกลุ่มวังหน้าและขุนนางที่ถือครองเครือข่ายที่มีองค์ความรู้ในด้านวิทยาการเรือกลไฟ เมื่อมาถึงทศวรรษ 2430 จึงทำให้รัชกาลที่ 5 วุ่นวายกับการรวมกองทัพเรือให้เป็นหน่วยงานเดียวกัน ด้วยบริบทที่ไม่เอื้อส่งเสริมต่อการสร้างกองเรือรบประจำการจึงนำมาซึ่งความพ่ายแพ้ต่อฝรั่งเศสที่ทำให้ชนชั้นนำรู้สึกถึง “ความเสื่อมพระเกียรติ” เพราะไทยไม่สามารถตอบโต้ฝรั่งเศสได้อย่างที่ควรจะเป็น ภายหลังเหตุการณ์ ร.ศ. 112 ชนชั้นนำจึงหันมาให้ความสำคัญกับการมีเรือรบประจำการนำมาสู่ความน่าสนใจว่าชนชั้นนำมีนโยบายในการจัดซื้อเรือรบและยุทธโปกรณ์ทางเรือให้เข้ากับยุทธศาสตร์การป้องกันแม่น้ำและชายฝั่งของสยามอย่างไร

การศึกษาการจัดซื้อเรือรบและยุทธโปกรณ์ทางเรือของกองทัพเรือไทยภายหลังเหตุการณ์ ร.ศ. 112 มีงานศึกษาที่เกี่ยวข้องจำนวน 2 เล่มคือ 1) พระประวัติและพระกรณียกิจในสมัยรัชกาลที่ 5 ของพลเรือเอกพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ รวบรวมจากเอกสารราชการ เขียนโดยพลเรือเอก ประพัฒน์ จันทวิรัช (2527) งานมุ่งเน้นไปที่การเกิดพระเกียรติกรมหลวงชุมพร อย่างไรก็ตามมีการเล่าเกี่ยวกับประวัติหน่วยงานทหารเรือและการจัดซื้อเรือรบพร้อมยุทธโปกรณ์พร้อมตัวอย่างเอกสารชั้นต้นในงาน ดังนั้นจึงสามารถนำเอกสารชั้นต้นที่มีการคัดลอกมาเขียนไว้ในงานพร้อมกับการวิเคราะห์บางส่วนในมุมมองพลเรือเอก ประพัฒน์ จันทวิรัช มาปรับใช้ในบทความได้ 2) บทบาทและกิจการทหารเรือไทยสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ของมลิลักษณ์ คงเจริญ (2517) ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของทหารเรือ การอธิบายพัฒนาการโครงสร้างกองทัพเรือ และความพยายามแก้ไขปัญหาการขาดแคลนกำลังพลของกองทัพเรือ รวมถึงบทบาทความพยายามแก้ไขปัญหาหน่วยงานกองทัพเรือในช่วงปลายรัชกาลที่ 5 โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนครสวรรค์วรพินิตและพระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งเน้นศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนากองทัพเรือตั้งรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 7 ในภาพใหญ่ โดยใช้หลักฐานชั้นต้นที่สำคัญหลายชิ้นมาอ้างอิง งานนี้ใช้วิธีคิดการสร้างความเป็นทันสมัย (Modernization) ในการเขียนประวัติศาสตร์ของกองทัพเรือเพื่อแสดงให้เห็นว่าพัฒนากองทัพในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่พยายามปรับปรุงตามอย่างตะวันตก โดยเฉพาะบทบาทของพระราชโอรสทั้งสองที่ศึกษาด้านการทหารจากต่างประเทศ ทำให้ได้รับความคิดในการบริหารในระบบราชการสมัยใหม่จนนำมาสู่ความก้าวหน้าของกิจการทหารเรือไทย โดยงานที่กล่าวมามีข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนากองทัพแต่ยังขาดการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงผ่านแนวคิดการจัดซื้อเรือรบประจำการภายหลังเหตุการณ์ ร.ศ. 112 จนถึง พ.ศ. 2453

บทความนี้ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (historical approach) และการวิจัยเอกสาร (documentary research) ในการศึกษาและวิจัยการจัดซื้อเรือรบและอาวุธยุทโธปกรณ์ทางเรือของกองทัพเรือไทยภายหลังเหตุการณ์ ร.ศ. 112 ระหว่าง พ.ศ. 2437–2453 โดยศึกษาจากเอกสารชั้นต้น เอกสารราชกิจจานุเบกษา พระราชหัตถเลขา หนังสือประวัติศาสตร์ การทหารเรือในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 เข้าสู่ศตวรรษที่ 20 และเอกสารที่เกี่ยวข้องให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านแนวคิดในการจัดซื้อเรือรบและยุทโธปกรณ์ในยุคกำลังเปลี่ยนผ่านเข้าสู่การมีเรือรบประจำการและนโยบายการจัดซื้อเรือที่ต่างกันในช่วงยุคเริ่มจัดซื้อเรือประจำการและจัดประเภทเรือรบตามแบบสากล พ.ศ. 2437–2448 กับ ยุคแห่งการขยายแนวป้องกันสู่ระดับอ่าวไทย พ.ศ. 2448–2453

ผลการศึกษา

การศึกษาสามารถแบ่งเป็น 2 ช่วงเวลาดังนี้

1. ยุคริเริ่มจัดซื้อเรือประจำการและจัดประเภทเรือรบตามแบบสากล พ.ศ. 2437–2448

การจัดต่อเรือรบและการจัดซื้อเรือรบในช่วงก่อนการก่อตั้งกรมทหารเรือ พ.ศ. 2430 การจัดซื้อเรือรบเป็นไปในลักษณะที่ส่วนตัวมากกว่าจะเป็นการจัดซื้อโดยนโยบายของรัฐ เนื่องจากกองทัพเรือยังใช้ระบบไพร่ในการเกณฑ์ทหารส่งผลให้หน่วยงานหรือกองกำลังมีความกระจัดกระจาย อย่างไรก็ตามในช่วงรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา วิทยาการเรือกลไฟได้เผยแพร่เข้ามาอย่างสยามมีผลให้วิทยาการระหว่างกองกำลังท้องถิ่นกับราชสำนักมีความต่างชั้นเพราะกลุ่มการเมืองราชสำนักสองกลุ่มคือ 1) กลุ่มขุนนาง นำโดยสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) และ 2) กลุ่มวังหน้า นำโดยพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งสองกลุ่มได้ผูกขาดเครือข่ายและวิทยาการเรือกลไฟจนทำให้ราชสำนักเริ่มที่จะรวมอำนาจทางเรือเข้าสู่ศูนย์กลาง แม้หน่วยการปกครองและกองกำลังท้องถิ่นยังคงกระจัดกระจายเหมือนในยุครัฐจาริต เมื่อมาถึงรัชกาลที่ 5 พระองค์พยายามสร้างการต่อรองกับ 2 กลุ่มอำนาจ โดยการก่อตั้งเรือพระที่นั่งเวสชาติศรีเพื่อคานอำนาจกับกลุ่มวังหน้าที่ ณ ตอนนี้นำเป็นกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญกับกลุ่มวังหน้าจนกระทั่งเหตุการณ์การถึงแก่พิราลัยของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ พ.ศ. 2426 และการเสด็จทิวงคตของกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ พ.ศ. 2428 ส่งผลให้รัชกาลที่ 5 สามารถรวมอำนาจและจัดตั้งกรมทหารเรือขึ้นสำเร็จเมื่อ พ.ศ. 2430

สภาพการเมืองดังที่กล่าวในข้างต้นการที่ศูนย์บัญชาการทหารโดยราชสำนักถูกแบ่งเป็น 2 ถึง 3 ฝ่าย ทำให้ไทยไม่ได้มีนโยบายการจัดซื้อเรือรบในการป้องกันรัฐอย่างชัดเจน

การจัดซื้อเป็นไปตามความสนใจของกลุ่มการเมืองแต่ละกลุ่มในการแสดงบารมีในยามเสด็จประพาสในที่ต่างๆ ในประเทศ รวมถึงการเจริญสัมพันธไมตรีกับต่างประเทศ

แนวคิดของการมีเรือรบประจำการจึงไม่ได้เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้ ประกอบกับรัฐข้างเคียงอย่างพม่ากับญวนถูกเจ้าอาณานิคมเข้าปกครองเดิมที่ที่สยามใช้นโยบายทางการทหารจากยุทธศาสตร์เชิงรุก (Offensive Strategy) หรือยุทธศาสตร์ทางตรง (Direct Strategy) เป็นการทำสงครามเพื่อแก้ไขข้อขัดแย้งกับรัฐข้างเคียง ต้องเปลี่ยนมาเป็นยุทธศาสตร์เชิงรับ (Defensive Strategy) หรือยุทธศาสตร์ทางอ้อม (Indirect Strategy) ที่หลีกเลี่ยงการใช้กองกำลังทหารและหลีกเลี่ยงการปะทะศัตรูที่เข้มแข็งจากตะวันตก (เฉลิมพล กิมประพันธ์, 2526, น. 61-62)

ประกอบวัฒนธรรมการทำสงครามสยามไม่ปรากฏภัยคุกคามจากทางทะเลจึงคุ้นชินกับการตั้งรับโดยใช้ป้อมปราการเป็นบทบาทหลักในการรบมากกว่าการใช้เรือตั้งรับเข้าศึกในทางน้ำและทะเล จะเห็นได้ว่าบริบทและเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ไม่ได้ส่งเสริมการเกิดแนวคิดการมีเรือรบประจำการและการวางแผนงานป้องกันแม่น้ำและชายฝั่งอย่างเด่นชัดของประเทศไทย การมีเรือของชนชั้นนำจึงเป็นเพียงแค่พาหนะที่ใช้โอนกงประสงค์และจัดการปัญหาภายในประเทศมากกว่าการป้องกันประเทศในช่วงที่ลัทธิจักรวรรดินิยมได้คืบคลานเข้ามา

ตารางที่ 1 เรือรบไทยที่ปรากฏในเหตุการณ์ ร.ศ. 112 แสดงถึงขีดความสามารถและวิธีการใช้งาน

เรือสยาม	ระวางขับน้ำ (ตัน)	ความเร็ว (นอต)	ปืนใหญ่ปาก กระบอก/กระบอก	ปืนใหญ่อาร์มสต รอง/ กระบอก	ปืนกึ่งอัตโนมัติ/ กระบอก	การใช้ งาน
1.เรือมกุฎราชกุมาร (เหล็ก)	609	11	15ซม./1และ12ซม./ 4	ไม่ปรากฏ	3	เรือรบ
2.เรือมูรธาวิไลสวัสดิ์ (ไม้)	250	ไม่ปรากฏ	10ซม./4	70 ปอนด์/1	1	เรือรบ กึ่ง ราชการ
3.เรือหาญหัตถ์ศัตรู (ไม้)	120	7	15ซม./1และ12ซม./ 1	ไม่ปรากฏ	ไม่ปรากฏ	เรือรบ กึ่ง ราชการ
4.เรือนฤเบศรบุตรี (ไม้)	260	ไม่ปรากฏ	10ซม./6	ไม่ปรากฏ	ไม่ปรากฏ	เรือ ราชการ
5.เรือทูลกระหม่อม (ไม้)	475	ไม่ปรากฏ	10ซม./6	ไม่ปรากฏ	ไม่ปรากฏ	เรือฝึก

ที่มา : ดัดแปลงข้อมูลจาก แชน ปัจจุบันสนันท์ และ สวัสดิ์ จันทน์, (2518), น. 186-187.

เมื่อเผชิญกับภัยคุกคามจากฝรั่งเศสในปลายทศวรรษ 2420 จนถึงกลางทศวรรษ 2430 ชนชั้นนำทำได้เพียงแก้ปัญหาในลักษณะเฉพาะหน้าในช่วงปัญหาเริ่มลุกลามระหว่าง พ.ศ. 2430-2436 มีการจัดซื้อเรือรบมกุฎราชกุมาร พ.ศ. 2433 เสริมอาวุธปืนชนิดต่างๆ ทั้งบนเรือ บนป้อม และอาวุธปืนให้ไพร่พลใช้ ปืนบางส่วนเช่น “ปืนไพร่พลกับปืนบนป้อมมีมาตรฐานที่ดีขึ้นเพราะเป็นปืนใหญ่บรรจุท้ายกระบอก” (แซน ปัจจุบันันท์ และ สวัสดิ์ จันทน์, 2518, น. 186-187) ทว่าปืนบนเรือยังมีหลายส่วนขาดการซ่อมบำรุงและเป็นปืนใหญ่บรรจุท้ายกระบอกที่ล้าสมัย ดังเห็นได้ตามตารางในข้างต้น

เห็นชัดว่าชนชั้นนำได้ให้ความสำคัญกับการป้องกันทางบกมากกว่าทางน้ำ เพราะเมื่อเทียบคุณภาพปืนบนเรือกับปืนบนป้อม ปืนบนป้อมมีประสิทธิภาพการยิงที่เหนือกว่าบนเรือ เพราะเป็นประเภทบรรจุท้ายกระบอกโดยเฉพาะปืนเสือหมอบที่มีพิสัยทำการอย่างน้อย 5,000 เมตร เมื่อเกิดวิกฤตปากน้ำ ร.ศ. 112 เรือรบประจำการมีเพียงลำเดียวที่เป็นหลัก รวมทั้งการปรับเรือราชการมาใช้เป็นเรือรบจำนวน 4 ลำเป็นไม่ทั้งหมด เมื่อเผชิญหน้ากับเรือฝรั่งเศสที่เป็นตัวเรือไม้แต่ความเร็วสูงประกอบกับติดตั้งอาวุธที่มีศักยภาพเหนือกว่าไทย เพราะเป็นปืนใหญ่ยิงไว (Quick-firing gun) ปัจจัยนี้จึงเป็นส่วนหนึ่งของการพ่ายแพ้ในเหตุการณ์ วิกฤตปากน้ำ อีกปัจจัยสำคัญคือการที่ชนชั้นนำเน้นการตั้งรับแบบโบราณคือการเน้นใช้กำลังยิงทางป้อมมากจนเกินไป และไม่ได้ให้ความสำคัญกับการตั้งแนวป้องกันในทางน้ำโดยเฉพาะ “ทุ่นระเบิดที่ติดตั้งได้ 16 ทุ่นจากทั้งหมด 4 สถานี” (แซน ปัจจุบันันท์ และ สวัสดิ์ จันทน์, 2518, น. 76-78) มีจำนวนน้อยเกินไปจนไม่สามารถหยุดยั้งเรือรบฝรั่งเศสไม่ให้ข้ามสันดอนมายังฝั่งไทย สะท้อนถึงการเตรียมการที่ล่าช้า ความไม่ใส่ใจในวิทยาการเรือรบสมัยใหม่ และความด้อยประสิทธิภาพในการศึกทางน้ำของฝ่ายสยาม ความพ่ายแพ้อย่างหมดรูปในครั้งนี้ จึงเป็นจุดเริ่มต้นให้กองทัพเรือสยามหันมาจัดซื้อเรือรบประจำการเพื่อป้องกันความขัดแย้งกับชาติตะวันตกที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในอนาคต

ภาพที่ 1 ปืนฮอททกิส ขนาด 6 ปอนด์ (QF 6-pounder Hotchkiss)

ภาพจาก: Australian war Memorial. (2016). 6 pounder Hotchkiss QF Mk II 6 cwt Male Tank Gun. From <https://www.awm.gov.au/collection/C240439?image=1>

ภาพที่ 2 เรือพาลิรั้งทวีป เรือลาดตระเวน

ภาพจาก: writer.dek-d. (2019). นาวาในวรรณคดี: รัชกาลที่ 6
สืบค้นจาก <https://writer.dek-d.com/zennee/writer/viewlongc.php?id=1279933&chapter=121>

ภายหลัง ร.ศ. 112 ในระยะเริ่มแรกไทยมีเพียงแค่แผนจัดซื้อเรือปืนอย่างเรือพาลิรั้งทวีป และเรือสุครีพครองเมือง วัดอุปประสงค์เพื่อมีเรือปืนเพิ่มขึ้นจากเดิมที่มีเพียงเรือมกุฎราชกุมาร เป็นเรือปืนหลักในการทำการรบดังที่เห็นในวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 ราชสำนักสยามได้ใส่ใจในกิจการกองทัพเรือมากขึ้นกว่าเดิม โดยเปลี่ยนการติดตั้งปืนใหญ่ประเภทบรรจุท้ายกระบอกที่ชำรุด ได้ปรับปรุงเป็นปืนใหญ่ประเภทบรรจุท้ายกระบอกและปืนใหญ่ยิงเร็วแบบตะวันตกทั้งหมด ดังเห็นได้จากการซื้อปืนใหญ่ยิงเร็วเข้ามาประจำการบนเรือรบใน พ.ศ. 2441 อย่าง “ปืนอาร์มสตรองขนาด 4.7 นิ้ว (4.7-inch Armstrong QF) กับปืนฮอททกิส ขนาด 6 ปอนด์ (QF 6-pounder Hotchkiss) และ 3 ปอนด์ (QF 3-pounder Hotchkiss) การจัดซื้อปืนดังกล่าวทั้ง 3 รุ่นเป็นการปรับปรุงและเปลี่ยนมาตรฐานปืนใหญ่บนเรือรบสยามจากเดิมที่ใช้ปืนใหญ่ปากกระบอกทองเหลืองและคุณภาพของปืนชำรุดในเหตุการณ์ ร.ศ. 112 ให้เป็นปืนที่มีขีดความสามารถในการโจมตีอย่างรวดเร็วมากขึ้นและสะดวกต่อการใช้งานเหมาะกับนโยบายที่เน้นการป้องกันชายฝั่งเป็นหลัก” (แซน ปัจจุบันนท์, 2518, น. 134)

อย่างไรก็ตามช่วงระหว่าง พ.ศ. 2436 จนถึงปลาย พ.ศ. 2443 ผู้บัญชาการกรมทหารเรือไม่ได้จบทหารเรือจากต่างประเทศโดยตรงตั้งแต่ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นปราบปรปักษ์, สมเด็จเจ้าพระยาบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ จนถึงพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม การที่ผู้บัญชาการกรมทหารเรือเป็นไปตามลักษณะนี้ทำให้วิธีการถวายรายงานกำลังทางเรือแด่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ได้มีจัดประเภทกำลังรบทางเรือให้เป็นไปแบบสากล แต่ยังแบ่งในมุมมองของชนชั้นในสยามในอดีตที่เป็นการแบ่งประเภทตามการใช้สอย ไม่ได้มีการแบ่งประเภทเรือรบตามการใช้งานในสงคราม จากรายงานของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม พ.ศ. 2443 ได้มีการจัดประเภทมีเพียงแค่

กลุ่มเรือรบ, เรือพระที่นั่ง, เรือช่วยรบและเรือใช้สอยเดินทะเล และเรือฝึกเท่านั้น (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.5. ค.5.1/11 อ้างถึงใน ประพัฒน์ จันทวีรช, 2527, น. 55-56).

ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงผู้บัญชาการทหารเรือเป็นพระยาชลยุทธโยธินทร์ที่มีสัญชาติเดนมาร์กในปลาย พ.ศ. 2443 ทำให้การเขียนรายงานกำลังรบทางเรือของสยามได้เปลี่ยนแปลงเป็นไปในลักษณะการจัดประเภทเรือรบและเรืออื่นๆ ตามอย่างสากล โดย พล.ร.อ. ประพัฒน์ จันทวีรช ได้แปลรายงานกำลังรบทางเรือภายในประเทศที่พระยาชลยุทธโยธินทร์ถวายแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้ดังนี้

ก. Cruisers (เรือลาดตระเวนและเรือปืนขนาดใหญ่) มี ๖ ลำ คือ เรือพระที่นั่งมหาจักรี เรือมกุฎราชกุมาร เรือมรุทธาสิตสวัสดิ เรือพาลีลังทวิป เรือสุครีพครองเมือง และเรือรานรูกไฟรี (ดัดแปลงจาก เรือพระที่นั่งอุบลบุรทิศเดิม)

ข. Gunboats (เรือปืน) มี 4 ลำ คือ เรือมหาพิไชยเทพ เรือยงยศโยธินยา เรือหาญหักศัตรูเรือเทวาสุราราม

ค. Sail Training Ship (เรือใบฝึก) มี 1 ลำ คือ เรือทูลกระหม่อม

ง. Sparter Torpedo Boat (เรือตอร์ปิโดบุม) มี 1 ลำ คือ เรือมรทป

จ. Transports (เรือลำเลียง) มี 2 ลำ

ฉ. Despatch (เรือใช้สอย) มี 5 ลำ คือ เรือไมคา เรือนฤเบนทร์บุตรี เรืออุไทยราชกิจเรือเกาะสีชัง และ เรือปราบปรบักษ์

ช. Yachts (เรือพระที่นั่ง) ปี 4 ลำ คือ เรือสุริยมณฑล เรืออรรครเรศรัตนาศน์เรือไรชิงชั้น และเรืออเล็กซานดรา

ซ. Sea-going Launches (เรือกลไฟเดินทะเล) มี 3 ลำ

ณ. River Transport (เรือลำเลียงเดินในแม่น้ำ) มี 3 ลำ

ญ. River Launches (เรือกลไฟใช้ในแม่น้ำ) มี 21 ลำ

ฎ. Steam Launches (เรือกลไฟเล็ก) 29 ลำ

(พระยาชลยุทธโยธินทร์, 2444, [จดหมายเหตุรัชกาลที่ 5]. ร.5 ก.14/78)

ยุคของพระยาชลยุทธโยธินทร์จึงเป็นจุดเริ่มต้นการแบ่งเรือรบประเภทต่างๆ และเรือในราชสำนักเพื่อไว้ใช้ในการวางกลยุทธ์การศึกทางทะเลที่มีความซับซ้อนขึ้นในบริบทโลก

เรือรบมิใช่ใช้เพียงแต่ยิงอย่างไร แต่ต้องรู้ด้วยว่าเรือรบแต่ละประเภทมีจุดแข็งและจุดอ่อนอย่างไร และเหมาะในการทำศึกในรูปแบบใด ภูมิศาสตร์ทางทะเลอย่างใดด้วย โดยรายงานกำลังรบทางเรือของสยามของพระยาชลยุทธโยธินทร์ได้กลายมาเป็นต้นแบบในการเขียนรายงานกำลังรบทางเรือในยุคต่อมาและเปลี่ยนมุมมองเกี่ยวกับเรือรบให้แก่ชนชั้นนำชาวสยามในยุคก่อนที่ไม่ได้จบการทหารเรือจากเมืองนอกให้ได้เข้าใจความสำคัญของการจัดซื้อเรือรบแบบเจาะจงในหลายประเภทมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้จะเห็นถึงกำลังรบของสยามที่มีเรือเดินทะเลขนาดใหญ่มีเฉพาะข้อ ก.-ข. รวม 24 ลำเท่านั้น ที่เหลือเป็นเรือเดินทะเลขนาดเล็กและเรือสำหรับใช้ในแม่น้ำ อย่างไรก็ตามเรือหลายลำชำรุดไปมากทำให้ในยุคที่พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์เริ่มเขียนรายงานเกี่ยวกับกำลังเรือรบและเรือประเภทต่างๆ มีการปลดประจำการไปหลายลำ

ตารางที่ 2 เรือที่เข้าประจำการหลังเหตุการณ์ ร.ศ. 112 ระหว่าง พ.ศ.2441 ถึง พ.ศ.2446

ชื่อเรือ	ความยาว	ความกว้าง	ความเร็ว	ปรากฏ	ชนิดเรือ	ตัวเรือ	ต่อเรือใน	การใช้งาน
1.เรือมูรธาสดิสส์ 2	157	23	9.5	2441	เรือลาดตระเวน	เหล็ก	ฮ่องกงและแวนโป	เรือรบ
2.เรือปราบปรกษ	133	16	9	2441	เรือช่วยรบ	ไม้โครงเหล็ก	สยาม	เรือใช้สอย
3.เรือเทวสุราราม 2	88	15	9	2442	เรือช่วยรบ	ไม้	สยาม	เรือราชการติดอาวุธ
4.เรือพาสีรั้งทวีป	172	23	10.5	2443	เรือลาดตระเวน	เหล็ก	ฮ่องกงและแวนโป	เรือรบ
5.เรืออุทัยราชกิง 2	84	14	8	2443	เรือช่วยรบ	ไม้	สยาม	เรือราชการติดอาวุธ
6.เรือสุครีพครองเมือง	172	23	10.5	2443	เรือลาดตระเวน	เหล็ก	ฮ่องกงและแวนโป	เรือรบ
7.เรือบรรจจุโสธร 1	ไม่ปรากฏ	ไม่ปรากฏ	ไม่ปรากฏ	ไม่ปรากฏ	ไม่ปรากฏ	ไม่ปรากฏ	ไม่ปรากฏ	ไม่ปรากฏ
8. เรือจำเริญ 2	184	27.17	10	2445	เรือลำเลียง	เหล็ก	สกอตแลนด์	เรือราชการ
9.เรือพระยม 1	ไม่ปรากฏ	ไม่ปรากฏ	ไม่ปรากฏ	2446	เรือช่วยรบ	ไม้	สยาม	เรือราชการติดอาวุธ

ที่มา: ดัดแปลงข้อมูลจาก กองประวัติศาสตร์กองทัพเรือ, 2509, น. 46-52.

หมายเหตุ: ความเร็วหน่วยเป็นนอต ความกว้างและความยาวหน่วยเป็นฟุต

การนำเรือเข้าประจำการของประเทศไทยหลังเหตุการณ์ ร.ศ. 112 ช่วงระหว่าง พ.ศ. 2441-2446 เรือในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่ที่ซื้อมาถูกแบ่งเป็นเรือรบหลักและเรือรบรองที่ใช้ทำราชการต่างๆ แต่เมื่อไม่ได้มีภัยสงครามก็ยังคงมีการใช้เสด็จทางแม่น้ำ สร้างความสัมพันธ์ทางการทูตและราชการภายในประเทศต่างๆ เรือรบหลักที่ชนชั้นนำตั้งใจซื้อมาสืบสนุนเรือมกุฎราชกุมารในเหตุการณ์ ร.ศ. 112 มีเพิ่มขึ้นจำนวน 3 ลำคือ เรือมูรธาวัสติสวัสดีลำที่ 2 เรือพาสีรังทวีป และเรือสุครีพครองเมือง นอกจากนั้นเอาไว้เป็นเรือรบรอง จุดประสงค์ของการซื้อเรือรบ 3 ลำนี้ในแง่ประเภทเรือคือการแก้ไขบทเรียนจากเหตุการณ์ ร.ศ. 112 ที่มีเรือปืนหลักที่เอาไว้รบเพียงลำเดียว ในก่อนหน้านั้น ในช่วงเวลานี้ไทยจึงมีเรือปืนหลักทั้งหมด 4 ลำ ยังไม่นับรวมเรือรบรองที่เอาไว้ใช้ในวัตถุประสงค์อื่นๆ ที่มีการติดตั้งปืนใหญ่ยิ่งเร็ว ทว่า ชิดความสามารถของเรือ 3 ลำนี้ก็กลับด้อยกว่าเรือมกุฎราชกุมารในแง่ของความเร็ว

โดยสรุปในช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ. 2437-2448 แผนงานจัดซื้อเรือและประเมินกำลังทางเรือของสยามมีความเปลี่ยนแปลงในสมัยพระยาชลยุทธโยธินทร์เพราะมีการจัดประเภทเรือรบในการใช้งานทางกลยุทธ์ทางสงคราม อย่างไรก็ตามมีการนำเรือเหล่านี้ไปใช้งานในลักษณะอื่นๆ เช่น “เรือมูรธาวัสติสวัสดีลำที่ 2 ใน พ.ศ. 2442 ถูกนำไปใช้รับเสด็จเจ้าชายเฮนรีแห่งปรัสเซีย (Prince Henry of Prussia) พ.ศ. 2443 เรือลำนี้ได้ถูกนำไปใช้เสด็จประพาสทะเลฝั่งตะวันตก และ พ.ศ. 2447 ถูกนำไปใช้ฝึกทางทะเลพร้อมกับเรือพาสีรังทวีป และเรือสุครีพครองเมือง” (อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พลเรือตรี สนอง นิสาลักษณ์, 2528, น. 227-228) ขณะที่เรือพาสีรังทวีป พ.ศ. 2446-2450 มีการใช้เพื่อรับเสด็จพระเจ้าลูกยาเธอ กรมขุนพิษณุโลกประชานาถที่สิงคโปร์ สํารวจแผนที่ทางทะเล และรักษาการณ์ที่ภูเก็ต (เรื่องเดียวกัน, น. 230-231) ขณะที่เรือสุครีพครองเมืองถูกนำไปใช้กับการเสด็จประพาสยุโรปของรัชกาลที่ 5 ทำแผนที่ และรักษาการณ์ที่ภูเก็ต (เรื่องเดียวกัน, น. 232-233) เป็นต้น

เรือเหล่านี้แม้จะเป็นเรือรบที่ชนชั้นนำสยามมิได้ประจำการแต่ก็มิได้ใช้ในวัตถุประสงค์เพื่อประจำการในยามสงครามเพียงอย่างเดียว มีการใช้เพื่อรับเสด็จเจ้านายคนสำคัญและการเจริญสัมพันธ์ไมตรีต่างประเทศ เพื่อให้ได้รับการยอมรับจากประเทศมหาอำนาจถึงความเจริญของสยาม อย่างไรก็ตามการมีเรือปืนเพิ่มขึ้นจำนวน 3 ลำ ประกอบการติดตั้งปืนใหญ่ยิ่งเร็วทั้งอาร์มสตรองและปืนฮอกซิกิสและการติดตั้งทุ่นระเบิดจำนวนมากตามแม่น้ำและจุดยุทธศาสตร์สำคัญ มีผลให้การป้องกันชายฝั่งและปากแม่น้ำของกองทัพเรือสยามมีความเข้มแข็งมากขึ้นกว่าก่อนเหตุการณ์วิกฤตการณ์ปากแม่น้ำ ร.ศ. 112 แม้กระนั้นกองทัพเรือสยามยังขาดบุคลากรที่มีความสามารถในการเดินเรือในทะเลอย่างมีประสิทธิภาพและไพร่พลยังขาดประสบการณ์ในการใช้อาวุธเพราะระบบการเกณฑ์ไพร่ในยุคนั้น การขาดระบบทหารประจำการยังเป็นจุดอ่อน

สำคัญที่ให้ราชสำนักสยามต้องรีบเร่งแก้ เพราะการที่มียุทธภัณฑ์สงครามที่ดีแต่หากผู้ใช้ขาดความชำนาญอย่างเพียงพอย่อมไร้ประโยชน์ในยามสงคราม ทว่าการจัดซื้อเรือ หุ่นระเบิด และปืนชนิดยิงไวเหล่านี้เป็นภาพสะท้อนถึงการให้ความสำคัญด้านกองทัพเรือที่มากขึ้นของชนชั้นนำสยามผ่านนโยบายการจัดซื้อเรือรบประเภทลาดตระเวน และเรือปืนขนาดเล็ก รวมถึงการเปลี่ยนวิธีคิด การเขียนรายงานกำลังรบทางเรือและการเปลี่ยนผ่านมุมมองการใช้เรือแบบสากล สิ่งเหล่านี้ได้เปลี่ยนมุมมองการซื้อเรือจากเดิมเป็นเพียงพาหนะที่มีประโยชน์ใช้สอยในประเทศและรักษาความมั่นคงภายในสู่การใช้เรือเพื่อป้องกันภัยคุกคามทางทะเลที่มาจากชาติมหาอำนาจซึ่งอาจจะเกิดได้ทุกเมื่อ การเปลี่ยนแปลงนี้นับว่าเป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนผ่านโลกทัศน์สำคัญของการเป็นกองทัพเรือประจำการของราชสำนักสยาม แม้จะยังไม่เต็มตัวด้วยปัจจัยในระบบราชการและการจัดหากำลังพลที่ไม่เอื้ออำนวยก็ตาม

2. ยุคแห่งการขยายแนวป้องกันสู่ระดับอ่าวไทย พ.ศ. 2448–2453

การจัดซื้อเรือรบของสยามนับตั้งแต่ก่อตั้งกรมทหารเรือ พ.ศ. 2430 ไม่มีการใช้แผนงานในลักษณะพิจารณาการซื้อเรือรบประกอบการใช้แนวคิดการป้องกันทางเรือหรือการวางยุทธศาสตร์การป้องกันทางทะเลที่เด่นชัด มีเพียงการประเมินกำลังรบทางเรือโดยการจัดประเภทการใช้งานเรือแบบไทยและเริ่มจัดประเภทเรือรบตามแบบประเทศตะวันตกในสมัยที่พระยาชลยุทธโยธินทร์เป็นผู้บัญชาการกรมทหารเรือเพียงเท่านั้น กล่าวได้ว่ารัฐสยามในช่วงก่อน พ.ศ. 2448 ไม่เคยปรากฏแผนงานซื้อเรือประกอบการวางแผนป้องกันในเชิงยุทธศาสตร์กว่าจะเริ่มคือในช่วง พ.ศ. 2448 อันเป็นช่วงเวลาเดียวกับสงครามญี่ปุ่น-รัสเซียพอดี ราชสำนักสยามเริ่มมีความสนใจในการจัดซื้อเรือตอร์ปิโดตั้งแต่สมัยพระยาชลยุทธโยธินทร์เป็นผู้บัญชาการกรมทหารเรือในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2443–2444 เปรียบเทียบกับบริบทโลกเป็นช่วงที่แนวคิด เนิน เอกอล¹ เริ่มเสื่อม ความนิยมการผลิตเรือประจัญบานเริ่มเข้าแทนที่ อย่างไรก็ตามไทยเป็นประเทศขนาดเล็กเน้นยุทธศาสตร์การป้องกันแม่น้ำและชายทะเลเป็นหลักจึงจัดซื้อเรือขนาดเล็กถึงขนาดกลางมากกว่าเรือขนาดใหญ่ที่ใช้ในสงครามขนาดใหญ่ ในช่วงต้นทศวรรษจนถึงกลาง

¹ กลุ่ม เนิน เอกอล (Jeune École) เป็นกลุ่มแนวคิดที่ให้การสนับสนุนการใช้งานเรือลาดตระเวน และเรือตอร์ปิโดแทนที่การใช้เรือประจัญบานขนาดใหญ่ควบคู่กับการใช้เรือกลุ่มนี้โจมตีชายฝั่งและเรือพาณิชย์ของอังกฤษโดยใช้ประโยชน์จากความคล่องตัวและความเร็วที่เหนือกว่าเรือประจัญบานในการเข้าโจมตี ในช่วงกลางทศวรรษ 2420 จนถึงกลางทศวรรษ 2430 จุดเสื่อมของกลุ่มแนวคิดนี้อยู่ในช่วงกลางทศวรรษ 2430 เนื่องจากปัจจัยด้านวิทยาการ เช่น การใช้ดาวยุทธรูปและไฟส่องสว่างช่วยให้เรือรบที่จอดนิ่งปลอดภัยจากการโจมตีด้วยตอร์ปิโด และความก้าวหน้าในกระสุน เกราะและปืนใหญ่ ส่งผลให้การลอบโจมตีของเรือกลุ่มตอร์ปิโดถูกลดศักยภาพรวมถึงทำให้กระแสนการพัฒนาเรือรบในบริบทโลกหันมาพัฒนาเรือรบขนาดใหญ่ จากวิทยาการเกราะที่แข็งแรงและกระสุนมีพิสัยการยิงระยะไกลเพิ่มขึ้น

ทศวรรษ 2440 ได้มีการจัดซื้อเรือปืนและเรือลาดตระเวนขนาดเล็ก (ดูได้ในตารางที่ 1) แต่กลับยังขาดเรือตอร์ปิโด “พระยาชลยุทธโยธิน” จึงได้มีการเสนอต่อรัชกาลที่ 5 ให้มีการซื้อเรือประเภทนี้ ทว่า ด้วยการจัดซื้อเรือปืนเล็กและเรือลาดตระเวนที่ใช้งบประมาณจำนวนมาก ประกอบกับปัญหาการเงินในกองทัพ กระทรวงการคลังไม่อนุมัติงบประมาณ และปัญหาอื่นๆ ส่งผลให้ไทยไม่ได้จัดซื้อเรือตอร์ปิโดในบริบทนี้ เพราะติดปัญหาด้านการเงินจนเป็นหนึ่งในสาเหตุที่ทำให้พระยาชลยุทธโยธินทร่อกจากราชการ” (จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และ สุขุมามารศรี, 2533, น. 38 -39)

“เมื่อถึงยุคที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนครสวรรค์วรพินิตได้ขึ้นเป็นผู้บัญชาการพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เจ้าอยู่หัวจึงได้มีการรื้อฟื้นโครงการจัดซื้อเรือตอร์ปิโดขึ้นพร้อมกับทรงมอบหมายให้กองทัพเรือเขียนแผนลักษณะพิจารณาการซื้อเรือรบประกอบการใช้แนวคิดการป้องกันทางเรือเพื่อจะสำรวจว่าเรือตอร์ปิโดและเรือประเภทอื่นที่เคยจัดซื้อมาก่อนนำมาพิจารณาวิธีการใช้เรือเหล่านี้ในการใช้ประกอบแผนงานป้องกันทางทะเลของสยาม” (เรื่องเดียวกัน) การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวออกความเห็นในการซื้อเรือตอร์ปิโดจึงสะท้อนถึง 2 ข้อ คือประการแรก เพราะกองทัพไทยไม่มีเรือประเภทนี้ประจำการ รัชกาลที่ 5 ทรงมีพระประสงค์ในการมีเรือชนิดนี้เข้ามายังกองทัพไทยเพื่อให้ต่างประเทศเห็นว่ากองทัพไทยมีการพัฒนาให้เท่าทันกองทัพเรือในระดับโลก และประการที่สอง พระองค์อาจจะเห็นถึงความสำคัญของเรือตอร์ปิโดในบทบาทป้องกันชายฝั่งของสยามประกอบกับราคาคันทุนที่เรือตอร์ปิโดมีราคาต่ำกว่าเรือลาดตระเวนและเรือปืนส่งให้พระองค์สนับสนุนการจัดซื้อเรือประเภทนี้

เมื่อสงครามญี่ปุ่น-รัสเซียสิ้นสุดลง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนครสวรรค์วรพินิตทรงขอให้พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์จัดทำแผนการป้องกันประเทศทางทะเลขึ้น โดยแผนงานต้องมีวิธีการใช้งานเรือตอร์ปิโดในแผนป้องกันทางทะเลพร้อมกับติดต่อซื้อเรือตอร์ปิโดจากประเทศญี่ปุ่น การซื้อเรือตอร์ปิโดญี่ปุ่นของกองทัพเรือไทยนั้นค่อนข้างสวนกับกระแสกองทัพเรือในระดับโลกที่ในช่วงกลางทศวรรษ 2430 ถึงปลายทศวรรษ 2440 ที่เป็นเวลาถดถอยของกลุ่มเรือตอร์ปิโดและเป็นช่วงเข้าสู่ยุคทองของเรือประจัญบาน การจัดซื้อของไทยที่เน้นการป้องกันชายฝั่งและแม่น้ำโดยใช้เรือกลุ่มลาดตระเวนและเรือตอร์ปิโดเป็นการปรับใช้ผลผลิตในยุคเงิน เอกอลมาใช้ในเชิงรับแบบอังกฤษมากกว่าเชิงรุกแบบฝรั่งเศส นอกจากนี้การซื้อเรือจากญี่ปุ่นเป็นเรือความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเพราะญี่ปุ่นได้รับชัยชนะในสงครามญี่ปุ่น รัสเซียประกอบกับมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับไทยในแง่การผลิตไหมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วงก่อนเหตุการณ์ ร.ศ. 112 (อิชิอิ โยเนะโอะ และ โยชิการุ โทชิฮารุ, 2530, น. 150-151) ดังนั้นในแง่การเมืองระหว่างประเทศ การที่ญี่ปุ่นยอมขาย

เรือตอร์ปิโดให้ทางไทยเป็นเครื่องยืนยันความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศและป้องกันการรุกรานที่เกินขอบเขตของฝรั่งเศสในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมถึงกระแสโลกที่ประเทศมหาอำนาจหันไปใช้เรือประจัญบาน ณ ตอนนั้นการขายเรือตอร์ปิโดจำนวนหนึ่งจะเป็นประโยชน์แก่ประเทศญี่ปุ่นมากกว่าเนื่องจากผลลัพธ์ของเรือตอร์ปิโดไม่ได้เป็นที่พอใจในสงครามญี่ปุ่น-รัสเซีย

เมื่อกองทัพเรือไทยได้มีการดำเนินการจัดซื้อเรือตอร์ปิโดจากญี่ปุ่น พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์จึงได้มีการเขียนแผนงานในลักษณะพิจารณาการซื้อเรือรบประกอบการใช้แนวคิดการป้องกันทางเรือหรือการวางยุทธศาสตร์การป้องกันทางทะเล โดยให้ชื่อว่า “ระเบียบจัดการป้องกันฝ่ายทะเลโดยย่อ” โดยมีใจความสำคัญดังนี้

ประการแรก กองทัพเรือต้องสร้างที่มั่นหรือฐานป้องกันตามเกาะและชายทะเลตั้งแต่เขาสามร้อยยอด จนถึงเกาะจวง โดยมีฐานที่มั่นสำคัญคือเกาะสีชัง พยายามไม่ให้ข้าศึกเข้ามายังกรุงเทพฯ โดยพระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ได้กำหนดแผนการป้องกันคือ “ใช้เรือขนาดเล็กบริเวณเกาะจวงและเขาสามร้อยยอดในการสอดแนมข้าศึกโดยมีเรือลาดตระเวนอย่างเร็วคุมเรือเล็ก ถ้าพบข้าศึกระหว่างสัดหีบหรือเกาะสีชังจะรบหรือไม่ให้พิจารณาตามสถานการณ์ เมื่อมาถึงเกาะสีชังให้เรือขนาดใหญ่ตั้งมั่นอยู่ เรือเล็กมาแจ้งข่าวแก่กองทัพใหญ่ หลังจากนั้นเรือใหญ่จะมาตั้งมั่น เรือเล็กทำหน้าที่ตรวจตราตามปากแม่น้ำทุกแม่น้ำ หลังจากนั้นจะมีการเตรียมอาวุธบนป้อม ทุ่นระเบิดจำนวนมากประกอบกับเรือหินปิดทาง เรือปืนโจมตีประจอบกับทหารจากทางบกเข้าตี โดยจุดอ่อนของแผนนี้คือหากเสียเกาะสีชังเท่ากับเสียกรุงเทพฯ แน่นนอนเพียงแต่จะชะลอเวลาในการที่ข้าศึกจะเข้ายึดกรุงเทพฯ ได้สักระยะเวลาหนึ่ง” (ชุมพรเขตอุดมศักดิ์, 2448, สกิมสร้างกองทัพเรือ พ.ศ. 2448. อ้างถึงใน ประพัฒน์ จันทวิรัช, 2527, น. 116)

ประการที่สอง มีการกำหนดจำนวนเรือและสถานที่ยุทธศาสตร์ จำนวนเรือที่ต้องใช้มีดังนี้ “เรือลาดตระเวน 2 ลำ เรือปืน 6 ลำ เรือพิฆาต 4 ลำ เรือตอร์ปิโด 12 ลำ เรือขนส่ง 2 ลำ เรือวางทุ่นระเบิด 6 ลำ เป็นจำนวนเรือที่กองทัพไทยควรมีในทางปฏิบัติ รวมถึงพยายามเสริมสร้างป้อมให้แข็งแรงพอในการยิงข้าศึกทั้งทางบกและเรือ โดยมีการกำหนดป้อมและที่ยิงทุ่นระเบิดดังนี้ 1. ป้อมเสือซ่อนเล็บสำหรับปืนใหญ่และทุ่นระเบิด 2. ป้อมสมุทรที่เล็งปืนและทุ่นระเบิด 3. ป้อมพระจุลจอมเกล้า กองบัญชาการและสังเกตการณ์ 4. เกาะสีชัง ป้อมปืนใหญ่ สำหรับรบเรือใหญ่ และยิงทุ่นระเบิด 5. เกาะจำนวน 9 เกาะตั้งแต่ เกาะเหลื่อม เกาะไผ่ เกาะตรังบาดาน เกาะล้าน (สถานีทุ่นระเบิดใหญ่) เกาะริน เกาะคราม เกาะพระ เกาะจวน และ เกาะแสมसान สำหรับยิงทุ่นระเบิด” (ประพัฒน์ จันทวิรัช, 2527, น.116, 120-121)

ประการที่สาม แผนงานนี้มีการกำหนดประเภทเรือในลักษณะคำย่อเพื่อความเข้าใจของคนไทยโดยแบ่งเป็น 4 ประเภทคือ 1. เรือ ย. เป็นเรือป้องกันชายฝั่ง 2. เรือ ร. เป็นเรือลาดตระเวนขนาดเล็กที่มีความเร็ว เน้นปืนยิงไวเป็นหลัก 3. เรือ ล. เป็นเรือที่มีความเร็ว เรือพิฆาตจนถึงเรือตอร์ปิโดชั้น 2 มีปืนยิงเร็ว 4. เรือ ว. ตอร์ปิโดชั้น 2 มีความเร็วกว่าเรือ ล. แต่จุดอ่อนคือออกทะเลไปไม่ได้ไกลเพราะบรรทุกถ่านได้น้อย (ประพัฒน์ จันทวิรัช, 2527, น. 117-118) และมีการกำหนดความต้องการเรือไว้ประจำการในประเทศดังนี้ 1. เรือ ย. 8 ลำ 2. เรือ ร. 20 ลำ 3. เรือ ล. 20 ลำ 4. เรือ ว. 60 ลำ (ประพัฒน์ จันทวิรัช, 2527, น. 120) ซึ่งจำนวนนี้เป็นจำนวนเรือในอุดมคติที่พระองค์ต้องการให้ประจำการในไทย

จุดเด่นของแผนงานนี้คือ ความพยายามใช้เรือทรัพยากรที่มีในการประยุกต์เข้ากับทุนระเบิดจำนวนมากที่ไว้สกัดกั้นการเดินทัพของข้าศึกในข้อแรก สิ่งที่ขาดคือ เรือตอร์ปิโดกับเรือพิฆาตที่สยามยังไม่ได้มีประจำการใน พ.ศ. 2448 อย่างไรก็ตามเรือลาดตระเวนกับเรือปืนสามารถปรับได้โดยใช้เรือราชการในตารางที่ 2 และตารางที่ 3

ปัญหาของแผนงานนี้คือ การคิดการณ์ไกลของพระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์เกินกว่าที่งบประมาณในประเทศจะรับไหว วัตถุประสงค์มุ่งเน้นการป้องกันประเทศในอนาคต “พระองค์ต้องการเรือตอร์ปิโดจำนวน 20 ลำ เรือชนิด ร. และชนิด ว. อย่างไรก็ตามงบประมาณกองทัพเรือใช้ได้เพียงปีละ 3 ล้านเท่านั้น แผนงานนี้ต้องใช้งบประมาณปีละ 10 ล้าน รวม 160 ล้านเป็นเวลา 16 ปี ถึงจะจ่ายเงินญี่ปุ่นหมดรวมทั้งต้องกู้เงินจากต่างประเทศ” และอีกปัญหาคือการปะทะกับเรือประจัญบานในยุคนี้ที่มีเกราะและพิสัยการยิงที่ไกลขึ้นอาจจะยากลำบากในการสู้ แต่เรือประจัญบานส่วนใหญ่จะประจำการในประเทศมหาอำนาจไม่ค่อยได้นำมาใช้ในการป้องกันอาณานิคมหรือโจมตีรัฐขนาดเล็ก ดังนั้น ในสงครามระยะแรกไทยจะเจอกับเรือลาดตระเวนก่อนซึ่งเป็นสิ่งที่พอจะรับมือได้จากแผนงานนี้ หากเจอเรือประจัญบานจำเป็นต้องวางทุนระเบิดสกัดกั้นเรือกลุ่มนี้ให้ห่างจากฐานที่มั่นเพราะเรือประจัญบานในยุคนี้มีพิสัยการยิงที่ไกล จากหลักฐานใน พ.ศ. 2448 ไทยมีทุนระเบิดจุดด้วยประกายไฟฟ้าทอดในลำน้ำจำนวน 100 ทุน แล้วเครื่องจุดระเบิดไว้ตามป้อมต่างๆ (กองทัพเรือ, 2556, น. 160) ดังนั้นจำนวนทุนระเบิดที่มีกับการจัดซื้อคาดว่าเพียงพอในการถ่วงเวลาเรือกลุ่มนี้ได้บ้าง อย่างไรก็ตามแผนงานโครงการขนาดใหญ่ของพระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ได้ส่งผลให้กองทัพเรือมีการจัดซื้อเรือพิฆาตจำนวน 1 ลำ เรือปืน 1 ลำ และเรือตอร์ปิโดจำนวน 3 ลำ ประกอบกองทัพเรือได้มีการซื้อเรือนอกเหนือแผนงานข้างต้นตามตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 3 เรือที่เข้าประจำการช่วงระหว่าง พ.ศ. 2448-2453

ชื่อเรือ	ความยาว	ความกว้าง	ความเร็ว	ปรากฏ	ชนิดเรือ	ตัวเรือ	ต่อเรือใน	การใช้งาน
1.เรือสถิตย์ราชการ	86	16	6	2452	เรือช่วยรบ	ไม้โครงเหล็ก	สยาม	เรือราชการติดอาวุธ
2. เรือสุริยมณฑล 2	137	18	14.5	2451	เรือปืนเล็ก	เหล็ก	อังกฤษ	เรือรบ
3.เรือบรรจจุลธร 2	110.5	20.17	8	2451	เรือบรรทุกน้ำ	เหล็ก	อังกฤษ	เรือทดลองตอร์ปิโด
4.เรือเสือทยานชล	234	21.5	28	2451	เรือตอร์ปิโด	เหล็ก	ญี่ปุ่น	เรือรบ
5.เรือตอร์ปิโด 1	134.6	16.17	22	2451	เรือตอร์ปิโด	เหล็ก	ญี่ปุ่น	เรือรบ
6. เรือตอร์ปิโด 2	134.6	16.17	22	2451	เรือตอร์ปิโด	เหล็ก	ญี่ปุ่น	เรือรบ
7. เรือตอร์ปิโด 3	134.6	16.17	22	2451	เรือตอร์ปิโด	เหล็ก	ญี่ปุ่น	เรือรบ

ที่มา: ดัดแปลงข้อมูลจาก กองประวัติศาสตร์กองทัพเรือ, 2509, น. 51-52
 หมายเหตุ: ความเร็วหน่วยเป็นนอต ความกว้างและความยาวหน่วยเป็นฟุต

จากตารางจะเห็นในช่วงท้ายรัชกาลที่ 5 มีการซื้อเรือจำนวน 7 ลำ แบ่งเป็นเรือบรรทุกน้ำถูกมาทดลองตอร์ปิโด 1 ลำ เรือราชการ 1 ลำ เรือปืนขนาดเล็ก 1 ลำ เรือพิฆาต 1 ลำ และเรือตอร์ปิโด 1 ลำ เมื่อประเมินแล้วเรือที่สามารถใช้ในสงครามและปรับใช้ในสงครามได้ถึง 7 ลำ ยกเว้นเรือทดลองตอร์ปิโดประกอบเรือสำคัญในช่วงเหตุการณ์ ร.ศ. 112 เรือมกุฎราชกุมารที่เป็นเรือลาดตระเวนที่ใช้งานได้เพียงลำเดียวจากช่วงเวลานั้น และเรือในช่วงหลังเหตุการณ์ ร.ศ. 112 ที่เข้าประจำการก่อน พ.ศ. 2448 (ดูตารางที่ 2) มีเรือปืนจำนวน 3 ลำ เรือช่วยรบและราชการ 4 ลำ และเรือลำเลียง 1 ลำ เมื่อรวมกันแล้วสยามมีเรือที่สามารถใช้ในการสงครามในปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แบ่งเป็น 6 ประเภท คือ 1. เรือประเภทตอร์ปิโดจำนวน 3 ลำ 2. เรือพิฆาตจำนวน 1 ลำ คือ เรือเสือทยานชล 3. เรือลาดตระเวนจำนวน 3 ลำ คือ เรือพาลิวันทวีป เรือสุครีพครองเมือง และเรือมกุฎราชกุมาร 4. เรือปืน 2 ลำ คือ เรือมูรธาวิธานส์ลำที่ 2 กับ เรือสุริยมณฑลลำที่ 2 5. เรือลำเลียงจำนวน 1 ลำ คือ เรือจำเริญลำที่ 2 6. เรือช่วยรบไม้ปรับมาเป็นเรือปืนขนาดย่อม 5 ลำคือเรือปราบปรบักษ์ เรือเทวสุธารามลำที่ 2 เรืออุทัยราชกิจลำที่ 2 เรือพระยม และเรือสถิตย์ราชการ ดังนั้น ประเทศไทยในปลายรัชกาลที่ 5 จึงมีเรือที่สามารถใช้ในสภาวะสงครามจำนวน 15 ลำ มากกว่าในสมัยเหตุการณ์ ร.ศ. 112 ที่มีเรือรบประจำการแค่ลำเดียวนำมา

ใช้ประกอบกับเรือทั่วไปเพื่อประยุกต์ใช้ในการศึกอีก 4 ลำ เมื่อเทียบกับพัฒนาการกองทัพในระดับโลกไทยเป็นประเทศที่ไม่ได้มีสมุทราณภาพมากเทียบเท่าประเทศในโลกตะวันตก แต่ภายหลังเหตุการณ์ ร.ศ. 112 ชนชั้นชั้นนำได้เร่งการจัดซื้อและปรับเปลี่ยนแนวคิดให้มีเรือประจำการในไทยส่งผลการจัดซื้อเรือรบประจำการและมีแผนงานป้องกันทางทะเลที่ชัดเจน จึงส่งผลให้กองทัพเรือไทยมีพัฒนาอย่างก้าวกระโดดเมื่อเทียบกับเหตุการณ์ ร.ศ. 112 ที่มีเรือรบประจำการ 1 ลำ และไม่มีแผนงานป้องกันทางทะเลที่ชัดเจน

โดยสรุป ในช่วงกลางทศวรรษ 2430 ถึงปลายทศวรรษ 2440 แม้กระแสการพัฒนาเรือโลกจะหันไปพัฒนาเรือประเภทประจัญบานที่มีนวัตกรรมได้เปรียบเรือขนาดเล็ก นำมาซึ่งความเสื่อมถอยของแนวคิดเดิน เอกอล ที่สนับสนุนการผลิตเรือขนาดเล็กโดยเฉพาะเรือตอร์ปิโด อย่างไรก็ตาม การที่นโยบายการจัดซื้อเรือของสยามไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อครองอำนาจทางทะเลแบบอย่างประเทศมหาอำนาจ แต่เน้นไปที่การป้องกันทะเลและชายฝั่งเป็นหลัก ความต้องการเรือตอร์ปิโดในช่วงกลาง 2440 เข้าสู่ต้นทศวรรษ 2450 จึงแตกต่างจากประเทศมหาอำนาจ เพราะไทยกลับให้ความสนใจในกลุ่มเรือตอร์ปิโดเพราะสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการป้องกันแม่น้ำและชายฝั่งได้เนื่องจากความคล่องตัว ความเร็วของเรือ และสามารถสร้างความปั่นป่วนกับศัตรูได้ในเวลากลางคืน รวมถึงความต้องการให้ต่างชาติยอมรับถึงความหลากหลายของประเภทเรือที่ประจำการในไทย ประกอบกับไทยไม่ได้มีโครงสร้างพื้นฐานในการผลิตเรือเองได้และมีงบประมาณที่จำกัด การซื้อเรือประเภทนี้จึงตอบโจทย์ในแง่งบประมาณและแผนงานป้องกันทางทะเล

ภายหลังบริบทสงครามญี่ปุ่น-รัสเซีย ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2447-2448 ไทยจึงได้มีการจัดซื้อเรือตอร์ปิโดจำนวนมากเพื่อใช้ในการป้องกันชายฝั่งของประเทศในเชิงรับ “ผลลัพธ์ในสงครามญี่ปุ่น-รัสเซียซึ่งในแง่แนวคิดทางทหารเป็นเครื่องตอกย้ำถึงชัยชนะของเรือใหญ่เหนือกว่าเรือเล็กในแง่เทคโนโลยีทางการทหาร เพราะตอร์ปิโดในช่วงเวลานี้ขาดความแม่นยำอย่างมากจนเรือขนาดใหญ่ได้เพียงลำเดียวเท่านั้นจากจำนวนหลายร้อยลูก ขณะที่เรือใหญ่มีพิสัยการยิงและการป้องกันที่แข็งแกร่งกว่าที่เรือเล็กในช่วงเวลานี้ขาดนวัตกรรมในการยิงตอร์ปิโดอย่างแม่นยำจึงเป็นจุดอ่อนสำคัญสำหรับเรือรบขนาดเล็กในบริบทนี้” (Kowner, 2007, p. 281) ส่งผลให้นโยบายจัดซื้อเรือกลุ่มตอร์ปิโดเหล่านี้ของกองทัพเรือไทยจึงมีความสวนกระแสกับกองทัพเรือในบริบทโลก อย่างไรก็ตามการนำเรือเหล่านี้เพื่อการปรับใช้ในการสนับสนุนเรือลาดตระเวนขนาดกลางและเรือปืนในการป้องกันบริเวณเกาะจวงกับเขาสามร้อยยอด และเกาะสีชัง ในการลอบเร้นโจมตีข้าศึกประกอบกับทุนระบิดจำนวนมากในการป้องกันจุดยุทธศาสตร์เหล่านี้ตามแผนของพระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ การจัดซื้อเรือกลุ่มตอร์ปิโดจึงเป็นสิ่งที่เหมาะสมกับงบประมาณกองทัพเรือและเหมาะสมกับ

ความถนัดการรบของรัฐที่ไม่ได้มีความชำนาญในการรบในร่องน้ำทะเลลึก แต่ถนัดการตั้งรับในชัยภูมิของตนเน้นการป้องกันแม่น้ำและชายฝั่งเป็นหลักอันเป็นลักษณะตกทอดมาตั้งแต่รัฐจารีตของสยาม

เมื่อเปรียบเทียบกับยุทธศาสตร์การป้องกันแม่น้ำและชายฝั่งกับวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 กับแผนลักษณะพิจารณาการซื้อเรือรบประกอบการใช้แนวคิดการป้องกันทางเรือ พ.ศ. 2448 กับการจัดซื้อเรือเข้าประจำการในช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ 5 สยามมีพัฒนาการจากยุทธศาสตร์การใช้ป้อมคงที่ (Fortress in Being) ที่ใช้เรือปืนกีดขวางทางแม่น้ำ และการยิงจากป้อมและบนบกเป็นสำคัญ ด้วยการปรับปรุง พ.ศ. 2448 ของพระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ที่ทรงได้วางแนวป้องกันเพิ่มอีกชั้น ปรับเปลี่ยนเป็นการใช้ยุทธศาสตร์กองเรือคงที่ (Fleet in being) ที่ใช้เรือเป็นแนวป้องกันในด่านทางทะเล ตั้งแต่ฐานป้องกันตามเกาะและชายทะเลตั้งเขาสามร้อยยอดจนถึงเกาะจวงและมีฐานที่มั่นทางทะเลสำคัญอย่างเกาะสีชัง ในการสกัดด้านข้าศึกเพื่อไม่ให้เข้ากรุงเทพฯ โดยง่าย ในปลายสมัยรัชกาลที่ 5 จึงนับได้ว่าเป็นครั้งแรกที่สยามมีกองเรือที่พอจะมีขีดความสามารถในการป้องกันทางทะเลซึ่งแต่เดิมไม่เคยปรากฏกองเรือที่มีขีดความสามารถลักษณะนี้ในประวัติศาสตร์ อย่างไรก็ตามกองทัพเรือสยามเพิ่งจะมีนายทหารที่สามารถเดินเรือในร่องทะเลลึกได้จากระบบการศึกษาภายในกองทัพ แม้บุคลากรเหล่านี้จะได้รับการฝึกใช้ยุทธโธปกรณ์บนเรือบ้างแล้ว ทหารเหล่านี้ยังขาดประสบการณ์รบในสถานการณ์จริงจึงเป็นจุดอ่อนสำคัญหากปะทะกับประเทศคู่ขัดแย้งอย่างฝรั่งเศสในเงื่อนไขที่ใกล้เคียงกัน

3. สรุป

ภายหลังเหตุการณ์ ร.ศ.112 ราชสำนักสยามได้ตระหนักถึงความจำเป็นของการมีเรือรบประจำการจนนำมาสู่ยุคริเริ่มจัดซื้อเรือประจำการและจัดประเภทเรือรบตามแบบสากลในช่วงเวลา พ.ศ. 2437-2448 โดยเริ่มจากการจัดซื้อเรือปืนและเรือลาดตระเวนเข้ามาประจำการเพื่อสนับสนุนเรือมกุฎราชกุมารที่ผ่านสมรภูมिरบกับฝรั่งเศส ดังที่เห็นในกรณีเรือพาสีรั้งทวีป เรือสุครีพครองเมือง และเรือมูรธาวิธานส์ล้าที่ 2 ทว่า ความเร็วและความใหญ่ของเรือทั้ง 3 ลำด้อยกว่าเรือมกุฎราชกุมารในระดับห่างกันไม่มาก ประกอบกับไทยมีนโยบายในการจัดซื้อปืนใหญ่ประเภทยิงไวเข้ามาติดตั้งบนเรือ ทำให้เรือหลายลำมีการยิงที่ดึกกว่าในช่วงสงครามกับฝรั่งเศสในแม่น้ำเจ้าพระยาที่ใช้ปืนบรรจุปากกระบอกที่ขาดการซ่อมบำรุงและด้อยประสิทธิภาพ รวมทั้งนโยบายจัดซื้อทุ่นระเบิดเข้ามาประจำการตามป้อมและแม่น้ำ อย่างไรก็ตามยังไม่ได้มีแผนงานการป้องกันทางทะเล ภูมิศาสตร์การป้องกันอย่างเด่นชัดในสมัยนี้

รวมถึงการจัดประเภทเรือต่างๆ ในกองทัพเรือกว่าจะมีการจัดประเภทคือในสมัยพระยาชลยุทธโยธินทร์ที่กลายเป็นบรรทัดฐานในการจัดประเภทเรือรบไทยในแบบสากลในบริบทการพัฒนาเรือโลกหันมาพัฒนากลุ่มเรือประจัญบานแทนที่การพัฒนาเรือเล็กอย่างเรือตอร์ปิโดที่สนับสนุนโดยกลุ่มแนวคิดเนิน เอกอล ในขณะนี้ไทยมีเพียงเรือกลุ่มลาดตระเวนเท่านั้นยังไม่ได้มีการประจำการของกลุ่มเรือตอร์ปิโด รวมทั้งความสนใจของชนชั้นนำไทยโดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนพระทัยในการจัดซื้อเรือตอร์ปิโด เนื่องจากเรือตอร์ปิโดมีราคาถูก และไทยยังไม่มีเรือกลุ่มนี้ประจำการในน่านน้ำอีกนัยหนึ่งการมีเรือตอร์ปิโดประจำการอาจจะช่วยส่งเสริมภาพลักษณ์ของกองทัพเรือไทยว่าเป็นกองเรือที่มีความทันสมัย กองเรือหนึ่งในทวีปเอเชีย

แผนลักษณะพิจารณาการซื้อเรือรบ พ.ศ. 2448 กับการจัดซื้อเรือเข้าประจำการในช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ 5 เกิดขึ้นในบริบทสงครามรัสเซีย-ญี่ปุ่น พ.ศ. 2447-2448 ที่ยุทธวิธีทางเรือเปลี่ยนไปใช้เรือประจัญบานขนาดใหญ่กันแล้ว แต่กองทัพเรือไทยมีความสนใจในเรือประเภทตอร์ปิโดมาแต่เดิม ประกอบกับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนครสวรรค์วรพินิตได้มอบหมายให้พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ได้วางแผนงานซื้อเรือกลุ่มนี้ให้สัมพันธ์กับการวางยุทธศาสตร์การป้องกันทางทะเล นับว่าเป็นครั้งแรกที่มีการวางแผนป้องกันทางทะเลตั้งแต่มีการจัดซื้อเรือในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยแผนป้องกันทางทะเลเน้นป้องกันพื้นที่บริเวณเขาสยามร้อยยอดเกาะจวง โดยมีฐานหลักคือเกาะสีชัง เรือตอร์ปิโดเป็นเรือใช้สนับสนุนเรือลาดตระเวนและเรือปืนประกอบการมีทุนระเบิดจำนวนมากในการสกัดกั้นเรือข้าศึกเพื่อไม่ให้เข้ายังกรุงเทพฯ สยามมีพัฒนาการจากยุทธศาสตร์การใช้ป้อมคงที่กลายเป็นการใช้เรือคงที่เพราะได้ขยายฐานการป้องกันเข้าไปยังพื้นที่เกาะและอ่าวไทยจากเดิมที่ใช้ป้อมบริเวณชายฝั่งและแม่น้ำในการป้องกันข้าศึก อย่างไรก็ตาม การจัดซื้อเรือในครั้งนี้สวนกระแสกับบริบทโลกที่มีการพัฒนาเรือประจัญบานเป็นสำคัญหลังจากสงครามรัสเซีย-ญี่ปุ่น การซื้อเรือกลุ่มตอร์ปิโดของไทยแม้จะสามารถลอบเร้นโจมตีข้าศึกได้และมีความเร็ว ปัญหาของเรือกลุ่มนี้คือการเผชิญหน้ากับเกราะเรือที่หนาขึ้นและพิสัยการยิงยังขาดความแม่นยำ ดังนั้น จำเป็นต้องมีการฝึกอย่างมากเพื่อใช้ในสงครามอย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตามเรือในอาณานิคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่ค่อยการใช้เรือประจัญบาน มักจะเป็นเรือลาดตระเวนหรือเรือที่มีสมรรถภาพลดหลั่นจากในทวีปยุโรป ดังนั้น หากเกิดสภาวะสงครามด้วยเรือประจำการที่มีเพิ่มมากขึ้นจะทำให้ไทยสามารถตอบโต้การรุกรานได้ดีขึ้นกว่าในเหตุการณ์ ร.ศ. 112 เนื่องด้วยมีแผนการรบที่ดีขึ้นไม่เพียงสร้างความยากลำบากให้ประเทศมหาอำนาจเท่านั้น ความคาดหวังของแผนงานนี้จึงไม่ได้มีไว้เพื่อคาดหวังถึงการแก้แค้นชาติมหาอำนาจอย่างฝรั่งเศส หากแต่เพื่อให้รัฐสยามสามารถสร้างแนวป้องกันทางทะเลให้มีความเข้มแข็งรวมถึงป้องกันกรณีการรุกรานจากชาติมหาอำนาจได้อย่างไม่เสียเกียรติภูมิดังอดีต

บรรณานุกรม

เอกสารจดหมายเหตุ

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ [จดหมายเหตุรัชกาลที่ 5]. ร.5ก.14/78 รายงานของกรมทหารเรือ (1 ม.ค.120 – 1 ม.ค. 121).

เอกสารชั้นต้น

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์. (2448). สกิมสร้างกองทัพเรือ พ.ศ. 2448.

หนังสือ

กองทัพเรือ. (2556). *เกิดพระเกียรติ ครบรอบ ๙๐ ปีของการสิ้นพระชนม์ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์*. [ม.ป.ท.]: ม.ป.พ.

แซน ปัจจุบันท์ และ สวัสดิ์ จันทน์. (2518). *กรณีพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศส และการรบที่ปากน้ำเจ้าพระยา สมัย ร.ศ. 112*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.

แซน ปัจจุบันท์. (2518). *ประวัติการทหารเรือไทย (สมัยเรือกลไฟ)*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารเรือ.

ประพัฒน์ จันทวิรัช. (2527). *พระประวัติและพระกรณียกิจในสมัยรัชกาลที่ 5 ของพลเรือเอกพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์รวบรวมจากเอกสารราชการ*. [ม.ป.ท.]: ม.ป.พ.

พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ; และ, พระโอรสและทายาทพระหัตถ์สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้าสุทนต์มหาราชินี พระอัครราชเทวี ; และ, พระประวัติฯ. (2533). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เรือนแก้ว.

อิชิอิ, โยเนะโอะ และ โยชิฮารุ, โทชิฮารุ. (2530). *ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น 600 ปี*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

Kowner, Rotem. (2007). *The Impact of the Russo-Japanese War*. London: Routledge.

หนังสืออิเล็กทรอนิกส์

อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พลเรือตรี สอนง นิสาลักษณ์. ณ วัดเทพศิรินทราวาส วันพุธที่ 25 ธันวาคม พุทธศักราช 2528. [ม.ป.ท.]: ม.ป.พ. https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:177862,

วิทยานิพนธ์

เฉลิมพล กิมประพันธ์. (2526). *ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศฝรั่งเศส: วิเคราะห์กลไก การดำเนินนโยบายต่างประเทศ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411 - 2453)* [วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

มลิวัลย์ คงเจริญ. (2517). *บทบาทและกิจการทหารเรือไทยสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์* [วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

